„Nediscriminare și incluziune în sistemul educațional românesc”

Educație fără discriminare

Prof. Bolchiș Mădălina-Cristina

Grădinița cu Program Prelungit Târgu Lăpuș

Egalitatea de șanse reprezintă conceptul conform căruia toate ființele umane sunt libere să-şi dezvolte capacităţile personale şi să aleagă fără limitări impuse de roluri stricte. Egalitatea de şanse are la bază asigurarea participării depline a fiecărei persoane la viața economică și socială, fără deosebire de origine etnică, sex, religie, vârstă, dizabilități etc. Şcoala este leagănul copilăriei în care toate speranţele pot deveni realitate dacă cei care iau parte la activităţile de învăţare, profesori şi elevi, conştientizează diversitatea şi complexitatea naturii umane.

Şcoala românească se confruntă în ultimul timp cu diferite probleme, printre care se numără şi şcolarizarea copiilor defavorizaţi sau celor cu cerinţe educative speciale Egalitatea șanselor de instruire este teoretic garantată în aproape toate țările lumii, dar realizarea practică a acestui principiu generos continuă să rămână una din cauzele de importanță majoră ale reformelor. Conceptul de „egalitate“ înseamnă astăzi ceva mai mult decât drepturile egale pe care democrații secolului trecut le revendicau cu entuziasm pentru toți cetățenii; ea înseamnă o egalitate reală a șanselor individuale de promovare socială, iar educația este instrumentul cel mai important în dezvoltare.

Egalitatea şanselor semnifică, în fapt, oferirea de opţiuni multiple pentru capacităţi şi aptitudini diferite, „o educaţie pentru toţi şi pentru fiecare”, o educaţie deschisă pentru toate persoanele, indiferent de vârstă şi condiţii socio-economice, dar şi o educaţie pentru fiecare, în funcţie de nevoile sale specifice evitându-se omogenizarea şi încurajându-se diversitatea care să creeze premisele egalităţii şanselor de acces în viaţa socială. Această opţiune a fost susţinută de politicile de egalizare a şanselor care au avut ca obiective combaterea excluziunii şi selecţiei exacerbate, formarea competenţelor de bază pentru toţi indivizii, educaţia de tip „a doua şansă” pentru cei care au părăsit sistemul educativ, integrarea educaţiei formale cu educaţia non-formală şi educaţia informală, astfel încât să se extindă situaţiile de învăţare.

În categoria copiilor defavorizaţi îi putem include pe cei proveniţi din familii monoparentale sau orfani de ambii părinţi, copiii ai căror părinţi sunt şomeri, au grave probleme de sănătate sau un comportament imoral, copiii care locuiesc în zone izolate sau îndepărtate şi a căror şcolarizare depinde de existenţa unui mijloc de transport şi copiii de etnie romă care se integrează cu greutate în colectivul clasei de elevi.
Cea mai bună soluţie pentru un sistem educativ care să răspundă nevoilor tuturor elevilor se dovedeşte a fi educaţia incluzivă, caracterizată prin următoarele principii: dreptul fiecărui elev la educaţie pe baza egalităţii şanselor; nici un elev nu poate fi exclus din educaţie sau supus discriminării pe motive de rasă, religie, culoare, etnie, sex, limbaj, dizabilităţi; şcoala se adaptează la nevoile elevilor; diferenţele individuale între elevi constituie o sursă de bogăţie şi diversitate, şi nu o problemă. Şcoala incluzivă are la bază un curriculum adaptat în raport cu nevoile copiilor. Educaţia pentru diversitate este un răspuns la pluralismul de toate felurile cu care ne confruntăm. Valorificarea diversităţii permite toleranţa; recunoaşte, apreciază şi facilitează procese implicate în explorarea şi descoperirea noului, conduce la întărirea relaţiilor în cadrul comunităţii şi măreşte posibilităţile tinerilor de a se realiza într-o societate pluralistă, din ce în ce mai complexă. Instituţiile de învăţământ trebuie să ia măsuri potrivite pentru

eliminarea oricărei forme de discriminare prezente în interiorul lor. Apariția și fundamentarea teoriilor și practicilor referitoare la integrarea și incluziunea școlară a tuturor categoriilor de elevi din comunitate și conturarea ideii de școală pentru diversitate au permis o nouă abordare a activităților de învățare în școală, fapt determinat de necesitatea asigurării șanselor egale la educație în funcție de potențialul intelectual și aptitudinal al fiecărui copil inclus în programul educațional al unei școli. Această preocupare în domeniul politicilor educaționale poate fi înțeleasă și ca o (re)confirmare și o resemnificare a unui principiu didactic fundamental, respectiv adaptarea structurii și a conținutului învățământului la particularitățile psihofizice, de vârstă și individuale ale elevilor în vederea dezvoltării cât mai echilibrate și armonioase a personalității lor. Integrarea școlară reprezintă procesul de includere în școlile de masă sau în clasele obișnuite, la activitățile educative formale și nonformale, a copiilor considerați ca având cerințe educative speciale. Dacă percepem școala ca principala instanță de socializare a copilului integrarea școlară reprezintă o particularizare a procesului de integrare socială a acestei categorii de copii, proces care are o importanță fundamentală în facilitarea integrării ulterioare în viața comunitară prin formarea unor conduite și atitudini, a unor aptitudini și capacități favorabile acestui proces. Incluziunea reprezintă esența unui sistem educațional comprehensiv specific unei societăți ce are ca principale valori valorizarea și promovarea diversității și egalității în drepturi. Acest sistem este caracterizat prin relații interpersonale deschise, pozitive, bazate pe parteneriat; flexibilitatea programelor școlare, a strategiilor educaționale și a serviciilor de suport pentru elevii cu dificultăți de învățare; promovarea egalității în drepturi și responsabilități și asigurarea accesului la oportunități; parteneriat cu familia și părinții; implicarea activă a comunității în programele școlii; încurajarea exercitării dreptului la atitudine și cuvânt.

În literatura de specialitate (Gherguț, 2013, Vrășmaș, 2011) sunt redate câteva caracteristici ale relației dintre incluziune și integrare: Integrarea copiilor cu cerințe speciale are în vedere includerea acestora în clasele obișnuite, se centrează pe transferul copiilor de la școli separate la școlile obișnuite din cadrul comunității; dacă nu se constată o creștere a interacțiunilor între elevi cu și fără dizabilități sau cu diferențe în învățare, putem considera că nu este un proces de integrare școlară reală, ci numai o etapă în integrare: integrarea fizică.

Educația incluzivă presupune un proces permanent de îmbunătățire a instituției școlare, având ca scop valorificarea optimă a resurselor existente, mai ales a resurselor umane, pentru a susține participarea la procesul de învățământ a tuturor elevilor din cadrul unei comunități (aceasta înseamnă că și o școală specială poate fi incluzivă sau poate dezvolta practice inclusive în abordarea copiilor). Dacă prin educația integrată se aveau în vedere mai ales obiective legate de școlarizarea în condiții de normalitate a copiilor cu cerințe educaționale speciale (accentul se pune pe copii și pe serviciile de suport în școală pentru aceștia), educația incluzivă are ca obiectiv principal adaptarea școlii la cerințele speciale de învățare ale copiilor, iar prin extensie, adaptarea școlii în general la diversitatea copiilor dintr-o comunitate, ceea ce presupune o reformare și dezvoltare în ansamblu a școlii.

Modele și forme de realizare a educației integrate: experiențele de pe plan mondial evidențiază faptul că în perspectiva integrării copiilor cu cerințe educaționale speciale se impun mai multe moduri de acțiune (Gherguț, 2013):

Modelul cooperării școlii obișnuite cu școala specială- în acest caz, școala obișnuită coordonează procesul integrării/incluziunii și stabilește un parteneriat activ între cadrele didactice din cele două școli care vor experimenta și susține un nou mod de desfășurare a activităților didactice, pregătind împreună conținutul activităților școlare, adaptând materiale și mijloace didactice folosite în timpul orelor și oferind un cadru confortabil tuturor elevilor din clasă.

Modelul bazat pe organizarea unei clase speciale în școala obișnuită – acest model presupune integrarea copiilor cu deficiențe în școlile de masă unde să între în relație cu ceilalți elevi, facilitându-se, cu sprijinul cadrelor didactice și specialiștilor din școală, o mai bună intercunoaștere și relaționare între elevi.

Modelul bazat pe amenajarea în școala obișnuită a unui spațiu sau a unei săli de instruire și resurse pentru copiii cu dizabilități integrați individual în clase obișnuite din școala respectivă– în acest caz, profesorul care se ocupă de elevii cu dizabilități este și profesorul de sprijin care desfășoară activități cu acești copii, atât în spațiul special amenajat în școală, cât și la orele de clasă, atunci când condițiile solicită/permit acest lucru, colaborând direct cu educatorii din clasele unde sunt educați copiii.

Modelul itinerant- acest model favorizează integrarea într-o școală de masă a unui număr mic de copii cu cerințe educaționale speciale, domiciliați la mică distanță de școală și sprijiniți de un profesor itinerant (specializat în munca la domiciliul copiilor cu un anumit tip de dizabilitate). Profesorii itineranți și de sprijin asigură serviciile specializate necesare pentru realizarea integrării copiilor cu CES. Educaţia cerinţelor speciale (CES) denumită în prezent educaţie incluzivă – componentă a paradigmei educaţie pentru toţi – proiectează un nou tip de şcoală: comprehensivă (cuprinzătoare, care nu selectează şi nu exclude), care realizează co-educatia, este deschisă, toleranţă, prietenoasă şi democratică, naturală prin eterogenitatea ei care îi valorizează şi integrează pe toţi copiii, adaptându-se la diversitatea de cerinţe educaţionale, la particularităţile de învăţare şi dezvoltare ale fiecărui copil. Scopul actual al societăţii în care trăim este acela de a oferi posibilitatea fiecărui individ de a-şi găsi locul în care să se simtă util din punct de vedere personal, dar şi social. În orice societate există anumite persoane care, din cauza unor deficiente, incapacitati nu se pot „integra” in comunitate prin propriile lor forte. Indiferent de tipul de educaţie: specială, integrată / incluzivă sau de conceptele utilizate, problema personalităţii elevului trebuie să ocupe locul principal. Acţiunea educativă cea mai bună este aceea „care modelează eul”, permiţând deficienţilor mintali învăţarea realităţii sociale, pentru că ei se vor integra în realitatea socială normală. Ca urmare, profesorul trebuie să sensibilizeze în elevi propriul „eu”, conştiinţa posibilităţilor, capacitatea de a lua decizii, de a fi stăpâni pe ei. Acest lucru se poate realiza nu numai prin activităţi educative şcolare, ci şi prin activităţi extracurriculare. Este necesară o riguroasă planificare, organizare şi desfăşurare a acestor tipuri de activităţi în relaţie directă cu posibilităţile reale ale elevilor şi pentru a veni în întâmpinarea cerinţelor pe care elevii respectivi le resimt în raport cu actul educaţional.

Notiunea de integrare presupune existenta unor relatii între membrii unui grup, relații bazate pe recunoașterea integrității lor, a valorilor si drepturilor comune pe care le au. Integrarea (relația stabilită între individ și societate) atinge mai multe niveluri, de la simplu la complex, și anume: integrarea fizică- se referă la reducerea distanțelor dintre copii cu CES și ceilalți copii- și are ca principal scop eliminarea sau estomparea dependenței persoanei cu dizabilități de ceilalți; integrarea funcțională- presupune existența posibilității ca elevul/copilul cu CES să participe în comun la procesul educațional; integrarea socială- necesită constiutuirea relațiilor cu ceilalți membrii ai comunității; integrarea personală- este legată de dezvoltarea unor relații cu persoanele importante, semnificative; integrarea societala apare atunci cand copilul integrat în grupul de elevi dobândește sentimentul de apartenenţă şi participare deplină la comunitate, cu asumarea de roluri. Integrarea societală presupune acceptarea deplină a copilului cu cerințe speciale de catre ceilalți membrii ai comunității școlare, presupune existența sentimentului de încredere în sine și în ceilalți. Poate, cele mai eficiente căi de integrare a copiilor cu C.E.S. sunt activităţile extracurriculare. De la serbări şcolare, vizionări de spectacole, vizite, drumeţii, excursii şi organizare sau participare la expoziţii la concursuri şcolare, cercuri pe obiecte sau excursii de studii, toate activităţile extracurriculare favorizează interacţiunea grupului de elevi. creează premisele unor bune

raporturi cu comunitatea, cu părinţii şi cu organizaţiile nonguvernamentale. Ele sunt componente educaţionale valoroase şi eficiente dacă se asigură conţinuturi şi forme de desfăşurare care să producă atractivitate, plăcere şi satisfacţie. Activităţile extracurriculare pot fi desfăşurate în şcoală sau în afara ei . În funcţie de specificul lor, aceste activităţi dezvoltă la elevi priceperi, deprinderi şi abilităţi cognitive şi comportamentale, mult mai solide, pentru că, desfăşurându-se în afara cadrului tradiţional al sălii de clasă, ele permit contactul direct cu realitatea socială. Concursurile cu tematică diferită (sportive, artistice, pe discipline de studiu, etc.) dezvoltă la elevii cu CES, spiritul de competitie, de echipă, îi mobilizează la cooperare şi le dezvoltă încrederea în forţele proprii. Desfăşurarea de competiţii între elevii cu CES şi cei din şcolile de masă facilitează depăşirea sentimentului de marginalizare şi permite valorizarea potenţialului aptitudinal al copiilor cu deficit de intelect. Participarea copiilor cu CES la activităţi cultural-artistice constituie puncte de referinţă, jaloane care-i duc spre autocunoaştere, matricea spirituală în care un copil îşi descoperă treptat propria sa identitate, rostul său în lume. Serbările de Crăciun, de 8 Martie sau 1 Iunie, permit socializarea şi valorizarea acestor copii. Terapia prin teatru nu vindecă deficienţa, dar schimbând mediul pentru copil, efectul deficienţei este mai puţin evident. Experienţă practică a demonstrat că parteneriatele dintre şcoli în cadrul programului „Teatrul... şi şcoala”, arterapia creează la elevii cu dizabilităţi, puternice emoţii şi sentimente, dezvoltă autonomia personală şi favorizează socializarea. Pus în situaţia de a practica o diversitate de comportamente, de a se transpune în „pielea” unor personaje, copilului i se solicită un anumit mod de comportare, i se oferă prilejul de a acţiona efectiv pe baza unor reguli de comportare civilizată, de a exersa în mod direct deprinderi, comportamente, relaţii sociale. Deci, formarea personalităţii deficientului mintal se face în cadrul obiectivelor educative generale, comune tuturor elevilor, numai că mijloacele de realizare sunt diferite Din categoria activităţilor extracurriculare, parteneriatele educaţionale, prin multitudinea activităţilor pe care le presupun, contribuie la îmbunătăţirea comportamentului elevilor, la respectarea normelor de convieţuire în grup, la stimularea încrederii în forţele proprii, la conturarea ideii că fiecare are rolul şi locul lui în cadrul grupului, că avem nevoie unii de alţii şi grupul poate evolua doar prin contribuţia comună. Parteneriatele educaţionale vin în sprijinul eforturilor noastre de integrare a copiilor cu C.E.S. şi reprezintă o alternativă de dezvoltare a personalităţii acestora.

Copiii cu cerinte educaţionale speciale au nevoie poate mai mult decât ceilalţi elevi de susţinerea grupului social. Pentru că au stima de sine scăzută, aceşti copii au nevoie de încurajare şi apreciere. Din păcate, au probleme cu ritmul de învăţare şi cu puterea de concentrare. Au rămas în urma colegilor lor şi de aceea nu au încredere în forţele proprii şi nici nu pricep bine cunoştinţele noi. Trebuie să ne străduim să le descoperim aptitudinile şi să le valorificăm pentru ca să îi ajutăm să se facă utili şi apreciaţi. Astfel, vom reuşi să le creăm motivaţie pentru învăţare şi să îi sprijinim în procesul de recuperare şcolară şi de adaptare socială.

Bibliografie:

1. Cucoș, C.(2002). Pedagogie, ed.a II-a. Editura Polirom, Iași.
2. David, D. (2006). Metodologia cercetării clinice. Fundamente. Editura Polirom, Iaşi.
3. Gherguț, A. (2011). Evaluare și intervenție psihoeducațională. Terapii educaționale, recuperatorii și compensatorii. Iași, Editura Polirom.
4. Gherguț, A. (2013). Sinteze de psihopedagogie specială, ediția a III-a. Ed. Polirom, Iași.
5. Harwoord, R., Miller, S.A., Vasta, R. (2010). Psihologia copilului. Ed. Polirom, Iași.
6. Cărășel, A; Lazăr (2008) - „Psihopedagogia activităţilor extracurriculare”- Editura Arves.